

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЯК ІМПЕРАТИВУ СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Порушено проблему дослідження теоретико-методологічних основ функціонування соціальних видатків бюджету в контексті сталого людського розвитку. У процесі наукового пошуку розкрито зміст категорії "бюджетні видатки" та проаналізовано проблемні аспекти їхнього функціонування. Висвітлено взаємозв'язок між соціальною політикою, соціальною сферою, соціальною інфраструктурою й соціальними видатками бюджету держави. Обґрунтовано роль кожного рівня цієї ієрархії у суспільному розвитку. Визначено сутність, мету, класифікаційні ознаки, функціональне призначення та принципи соціальних видатків бюджету в умовах орієнтації суспільства на засади сталого людського розвитку. Показано причинно-наслідковий зв'язок між соціальними видатками бюджету та сталим людським розвитком. Окреслено напрямки стабілізації соціального становища громадян в Україні.

Ключові слова: *бюджетні видатки, соціальні видатки, соціальна політика, соціальна сфера, соціальна інфраструктура, сталий людський розвиток.*

JEL: H50, H61

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Мейнстрімом сучасної економічної науки є концепція сталого людського розвитку, сутність якої – підведення людей до вибору таких напрямків діяльності: зміцнення свого здоров'я, оволодіння певними знаннями та вдосконалення професійних якостей, екологічних умов життя; справедливого розподілу ресурсів та надання допомоги незахищеним прошаркам населення; формування соціальної відповідальності перед майбутніми поколіннями за допомогою фінансового потенціалу держави.

Сьогодні в Україні на фоні політичної кризи гостро постало питання соціального неблагополуччя, пов'язаного із низьким рівнем здоров'я та тривалості життя, доступом до високоякісної освіти, екологічною небезпекою, високою диференціацією доходів громадян та ін. Доводиться визнати, що реалізації соціальної функції держави перешкоджає низка чинників, серед яких високий рівень незалежності державної бюрократії від суспільства та непідконтрольність державних органів влади громадянам. Водночас події на Майдані та військовий конфлікт на Сході України показали, що українці здатні консолідуватися заради спільної мети, а влада може йти назустріч певним соціальним вимогам людей. Однак тут мало уваги приділяється усуненню причин соціального протесту, оскільки це може стосуватися фундаментальних засад сформованого суспільного ладу. Водночас європейський досвід переконує, що інвестування розвитку людського потенціалу дає змогу отримати позитивні довгострокові соціально-економічні результати. Нагромаджені резерви людського потенціалу розглядаються як частина національного багатства країни, що створює

мультиплікативний ефект, здатний забезпечити стійку динаміку суспільного відтворення. Тому гносеологічні проблеми здійснення соціальних видатків бюджету в умовах переорієнтації суспільства на засади сталого людського розвитку потребують відповідного методологічного пояснення та обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин проблеми. Питання соціального розвитку держави та функціонування бюджетних видатків розглядали у своїй праці такі науковці, як О. Алимов, О. Амоша, В. Андрущенко, В. Базилевич, О. Балакірева, А. Баланда, С. Батіщева, Ю. Булгаков, А. Вагнер, О. Васильєв, В. Геєць, С. Гринецька, О. Дегтяр, Є. Дєдов, Д. Дмитрук, М. Карлін, О. Кириленко, І. Кінаш, Л. Клець, Л. Ковальська, Н. Кравчук, М. Крупка, В. Куценко, П. Левін, І. Луніна, І. Лютий, О. Макарова, Б. Малиняк, А. Маренич, Н. Мехеда, А. Михненко, С. Мочерний, В. Новіков, В. Парето, К. Павлюк, Л. Савич, О. Салівончик, Г. Старостенко, В. Федосов, Н. Щур, П. Юхименко, С. Юрій та ін. [1–34]. Водночас, на наш погляд, особливої уваги нині потребує вивчення теоретичних та методологічних засад соціальних видатків бюджету в умовах орієнтації суспільства на сталий людський розвиток.

Мета статті – здійснити теоретико-методологічне дослідження соціальних видатків бюджету держави як імперативу сталого людського розвитку

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснюючи видатки, держава реалізовує свої функціональні обов'язки щодо задоволення суспільних потреб. Якщо бюджетні доходи є способом досягнення мети державного фінансового господарства, то бюджетні видатки виступають вартісною оцінкою вироблених суспільних благ (державних послуг), основною метою і мотивацією державного фінансового господарства.

Видатки бюджетів за економічною сутністю є інструментом розподілу й перерозподілу грошового фонду держави та фондів фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування і їхнього використання за цільовим призначенням, що має забезпечити зростання суспільного добробуту населення. Зміст та характер бюджетних видатків визначає виконання державою і місцевими органами влади своїх функцій. Призначення бюджетних видатків полягає у задоволенні найважливіших потреб суспільства щодо розвитку економіки та соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо [25, с. 81]. Поділяючи подібні погляди, К. Павлюк вважає, що видатки державного бюджету є інструментом досягнення вищого критерію справедливості, корисності й ефективності для суспільства загалом і для кожного громадянина зокрема [31, с. 155].

У науковій економічній літературі також поширене тлумачення видатків бюджету як економічних відносин, що є основою процесу використання грошових ресурсів централізованого фонду для виконання державою своїх функцій [18, с. 27]. Загалом бюджетні видатки можна розуміти як процес виділення та розподілу фінансових ресурсів, акумульованих у бюджетах різних рівнів бюджетної системи згідно із ухваленими нормативно-правовими актами про відповідні бюджети на певний бюджетний період.

Викладене вище дає змогу зазначити, що бюджетні видатки виступають ефективним інструментом впливу на всі процеси сталого людського розвитку. Водночас рівень цього впливу визначається не лише обсягами, а й напрямками та пропорціями їхнього розподілу. Оскільки "...система видатків бюджету повинна забезпечувати надійне функціонування держави і сприяти економічному зростанню, що досягається за

рахунок раціональної структури видатків” [7, с. 145], питання підвищення ефективності останніх, як одне з основних завдань у сфері державних фінансів, розглядалося багатьма провідними вченими-економістами.

Так, відомий італійський економіст В. Парето вважав, що витрачання бюджетних коштів буде ефективним тоді, коли на певний момент наявні фінансові ресурси розподілені та використовуються у такий спосіб, що забезпечується максимальний або близький до нього рівень добробуту всіх членів суспільства. Порушення такого стану призводить лише до перерозподілу добробуту від одних людей на користь інших, тобто ніякого загального приросту добробуту при цьому не відбувається. За допомогою запропонованого В. Парето методу теоретично виражаються оптимальні параметри бюджету, за яких досягається найкращий стан добробуту та розподілу бюджетних коштів між соціальними верствами населення, а також між нинішнім та майбутнім поколіннями [33, с. 80].

Таким чином, відповідно до “оптимуму Парето”, описаного вченим у відомій книзі “Керівництво з політичної економії” [32], необхідна об’єктивна оцінка ефективності державних видатків, що здійснюються у процесі досягнення домовленості між державою як юридичною особою, котра переконує передати їй кошти платників податків на фінансування необхідних їм видатків, та самими платниками податків, які ухвалюють рішення передати частину своїх коштів державі чи здійснити видатки самостійно або через альтернативні (недержавні) фінансові інститути.

Водночас не можна не погодитися з М. Карлінім, що в Україні цей принцип постійно порушується. Також науковець зазначає, що спроба використання підходу Парето з метою аналізу суспільних фінансів у незрілому демократичному суспільстві та в умовах економічної кризи дає змогу сформулювати так званий “антиоптимум Парето”. Сутність його за М. Карлінім полягає в тому, що в умовах економічної кризи та в період виходу з неї обмеження видатків держави та збільшення податків повинно стосуватися усіх без винятку членів суспільства; тільки в такому разі відповідні державні дії будуть сприйматися усім суспільством [15, с. 29].

Водночас у процесі витрачання коштів на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу й повернення надлишково сплачених до бюджету сум, створюються так звані видаткові стимули. Адже видатки бюджетів визначають кількість і якість надання державних послуг, тобто видаткові стимули є актуалізованими сподіваннями платників податку на отримання певних благ замість сплачених податків. Фактично видаткові стимули замикають коло бюджетного стимулювання: якщо платник податку має змогу отримати відповідну компенсацію за вилучені фінансові ресурси, у нього виникає стимул до участі в наповненні фондів державних фінансових ресурсів у майбутньому. В такому разі видатковий стимул спричинює участь економічного суб’єкта у фінансових відносинах з державою. Якщо ж видатковий стимул, створений під час затвердження видатків бюджету, не виправдовує очікувань платника податку, зникає причина для добровільної свідомої участі економічного суб’єкта у відносинах з бюджетом. У такому разі забезпечити подальше функціонування бюджетної системи спроможна лише система примусів та внутрішнє усвідомлення суб’єктом неминучості сплати податків, тобто негативний видатковий стимул усуває мотиваційну складову виникнення доходного стимулу [6, с. 158].

Разом з цим, І. Луніна вважає, що з метою реформування системи бюджетних видатків необхідно переглянути законодавчо визначені соціальні пільги, які надаються

окремим категоріям громадян, та перейти до надання соціальних пільг і державної допомоги на основі сукупного сімейного доходу. Дослідниця зазначає, що це питання має розглядатися в контексті не лише оптимізації державних видатків, а й зменшення соціальної нерівності у суспільстві. Ще одним напрямком перетворень у цій сфері, на думку вченої, є подвоєння частки інвестицій в основний капітал у ВВП за рахунок перенаправлення бюджетних коштів зі сфери споживання з метою фінансування інфраструктури, котра створює умови для подальших інвестицій суб'єктів господарювання та зростання доходів держави [24, с. 10].

Очевидно, що функціональну спрямованість держави характеризує структура бюджетних видатків, котра залежить від впливу екзогенних й ендогенних факторів. Останні можуть бути соціальними, економічними, політичними, військовими та ін. Загалом у сучасних умовах на формування видатків бюджету в Україні впливають:

- економічна криза, яка спричиняє зростання видатків на соціальний захист населення; зростання видатків на підтримку соціальної сфери; зростання видатків на фінансову підтримку підприємств державного сектору від банкрутств, а не на інноваційну діяльність;

- дефіцит бюджетів усіх рівнів, який передбачає жорсткий режим економії коштів, зменшення видатків за всіма статтями кошторисів на утримання апарату управління;

- зростання державного боргу, який зумовлює зростання видатків на його покриття; витіснення інвестицій зі сфери виробництва (ефект “витіснення”);

- залучення зовнішніх ресурсів для покриття бюджетного дефіциту, що призводить до зростання платежів за відсотками [1, с. 68].

Таким чином, серед багатьох аспектів, що заслуговують детального дослідження у згаданому вище контексті, важливо приділити увагу соціальній політиці держави. Підвищення значення соціальної політики держави, що спостерігається останнім часом, зумовлене динамічним зростанням ролі людського чинника. Соціальна політика формує відносини у суспільстві з приводу соціального становища індивідів. Внутрішня структура соціального становища складається з трьох елементів: потреб індивіда, умов життя та доходів, які є сполучною ланкою між потребами та умовами життя [5, с. 270]. При цьому потреби людини – це стан незадоволеності чи нужди, який вона намагається подолати. Саме цей стан змушує людину робити відповідні зусилля, зокрема займатися виробничою діяльністю.

У вітчизняному науковому середовищі немає єдиної думки щодо соціальної політики України. Це, мабуть, позитивно, адже лише у дискусії народжується істина. Так, різними є погляди дослідників на те, чи виступає держава основним суб'єктом соціальної політики. Узагальнивши уявлення населення щодо останньої на основі проведених соціологічних опитувань, О. Балакірева та Д. Дмитрук у цьому контексті зазначили, що більшість людей схильні покладати на державу повну відповідальність за всі без винятку напрямки соціальної політики [4, с. 155]. Адже соціальна політика як інструмент реалізації державної відповідальності за добробут кожної людини здійснює практичну реалізацію положень соціальної держави [27, с. 41]. Підтримуючи цю думку, зазначимо, що ніякі інші соціальні, інституційні чи функціональні суб'єкти, окрім держави, не можуть претендувати на роль провідного гравця. Тобто вектор розвитку соціальної політики формує держава.

Соціальна політика передбачає комплекс соціально-економічних заходів держави й організацій, спрямованих на послаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, від підвищення цін, знецінення трудових заощаджень

тощо. У широкому розумінні соціальна політика – це сукупність цілей, їх обґрунтування в соціальній програмі та реалізація ухвалених рішень державою й іншими соціальними інститутами в інтересах основних соціальних верств і груп, окремої людини і передусім найбільш вразливих прошарків населення. У західній науковій літературі соціальна політика визначається: 1) як напрямок дій щодо соціальних явищ з метою управління взаємовідносинами і розподілом соціальних ресурсів; 2) як сфера діяльності держави, відповідальної за створення та надання соціального захисту, що включає соціальні послуги, виплати та ін. [29, с. 339]. Як продовження цієї думки, О. Макарова зазначає, що в сучасних умовах дослідження соціальної політики повинні розширювати горизонти загальних уявлень, відображати не лише внутрішні, а й глобальні чинники соціального устрою, тенденцій людського розвитку та можливостей політики [26, с. 8].

Нині для того, щоб Україна на світовій арені займала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, потрібно, щоб на зміну неефективній та нерентабельній соціальній політиці прийшла політика, сконцентрована на потребах не тільки конкретної соціальної групи, а й кожної людини. Для цього основними характеристиками нової моделі соціальної політики України мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій і ролі середнього класу; зміцнення конкурентно-спроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; скорочення фінансово незабезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху [28, с. 226].

Наявний розподіл суспільних благ, а відповідно і соціальне становище, не завжди влаштовує всіх індивідуумів, виходячи з їхніх різних потреб, рівнів виробничих здібностей та самооцінки. Невдоволеність своїм становищем стає причиною незадоволення умовами життя [5, с. 272]. У даному контексті слушною є думка В. Андрущенка, який вважає, що зміст соціальної політики визначають суб'єктивні погляди. “Нерідко соціальні закони приймаються незалежно від існуючих ресурсних обмежень, що породжує неузгодженість оголошених прав і наявних можливостей їх реалізації. Виникає конфлікт між тими, хто добивається соціальних виплат і благ, і тими, хто намагається їх обмежити”, – зауважує вчений [2, с. 29].

З цього приводу М. Крупка зазначає, що ефективність соціальної політики необхідно оцінювати за двома критеріями: 1) ступенем вирішення власне соціальних проблем (динаміка рівня і якості життя населення); 2) ступенем включення соціальної політики у механізм економічного зростання [21, с. 4]. Важливі акценти щодо зазначеного розставляє С. Гріневська, наголошуючи, що формування системних механізмів забезпечення соціальної політики дасть змогу досягти синергетичного ефекту через відновлення інтегральності національної економіки за такими напрямками, як розвиток інвестиційної діяльності; спрямування нагромаджених фінансових, технологічних та організаційних ресурсів на соціальні інновації; стимулювання бюджетного і податкового чинників соціального розвитку, підвищення ефективності бюджетних та інвестиційних видатків на соціальні цілі; фінансове забезпечення соціальної сфери через застосування важелів, що спрямує надлишок грошових ресурсів у виробництво; створення ефективної інституційної системи освоєння кредитних ресурсів із розвитком механізмів довгострокового кредитування для забезпечення соціальної стабільності; взаємодія капіталів комерційних банків і промислових підприємств для забезпечення соціального кредитування; переорієнтація соціальної політики на страхові засади фінансування при підвищенні ефективності прямого витрачання бюджетних коштів на

соціальні потреби; орієнтація національної соціальної стратегії на розвиток людського потенціалу із системною розбудовою освіти, культури, охорони здоров'я; підвищення доходів, заробітної плати через підвищення продуктивності праці [11, с. 83].

Соціальна політика – це, перш за все, діяльність держави у соціальній сфері, спрямована на об'єднання зусиль всіх господарських та управлінських структур, з метою розв'язання соціальних завдань [14, с. 78]. Отже, сучасна державна соціальна політика – це діяльність законодавчих, виконавчих і судових органів влади щодо управління соціальною сферою, спрямована на розширення можливостей людини, всебічний розвиток її потенціалу, підвищення рівня добробуту.

У контексті зазначеного соціальна сфера є цілісною динамічною підсистемою суспільства, генерованою його об'єктивними потребами у неперервному відтворенні суб'єктів соціального процесу. Це стало середовище діяльності людей щодо відтворення свого потенціалу та простір для реалізації соціальної функції держави. Тому саме тут соціальна політика держави набуває відповідного змісту.

Категорія “соціальна сфера” широко представлена в економічній літературі. Зростання наукового інтересу до цієї проблеми зумовлене насамперед усвідомленням її значущості, оскільки саме завдяки цій сфері відбуваються відтворення та розвиток людського потенціалу.

Поняття “соціальна сфера” було запроваджене на початку 1960-х рр. як інша назва невиробничої сфери. Це було пов'язано з економічними вченнями щодо поділу економіки на виробничу та невиробничу сфери. Проте у світлі сучасних науково-методологічних підходів людина розглядається як носій соціальних потреб та джерело багатства суспільства, оскільки прогрес більшою мірою залежить не від темпів економічного зростання, а від якості життя та рівня розвитку людського потенціалу.

Таким чином, нині соціальна сфера є каталізатором розвитку цивілізації, фактором формування духовно зрілої, компетентної, соціально активної людини, яка комфортно себе почуває в умовах будь-якої професійної діяльності [17, с. 204]. Основною умовою ефективного функціонування соціальної сфери є її фінансове забезпечення. Останнє характеризує відношення не лише влади, а й більшості громадян до історії своєї країни, її сьогодення та майбутнього. В економічно розвинених країнах світу на фінансування соціальної сфери виділяється більше 50% бюджетних витрат [13, с. 123].

За суттю соціальна сфера є важливою складовою суспільного виробництва, в якій безпосередньо не виробляються матеріальні блага, але створюються соціальні блага у формі послуг і частково здійснюється перерозподіл матеріальних та духовних благ [29, с. 341]. На відміну від галузей економіки, що беруть безпосередню участь у виробництві ВВП, прерогативою соціальної сфери є відтворення і підтримка населення, потенціал якого визначає можливості галузей економіки у виробництві ВВП. Вона безпосередньо пов'язана з життєдіяльністю людини та задоволенням її різноманітних потреб. Соціальна сфера орієнтована на індивідуальність людини. Інші сфери життєдіяльності здебільшого орієнтовані на уніфікованих людей (працівників, громадян, фізичних осіб). Тому від рівня розвитку соціальної сфери залежать об'єктивні можливості людини щодо забезпечення умов та способу свого життя, формування та задоволення власних життєвих потреб.

Нині соціальна сфера виступає чинником повномасштабної структурної трансформації національної економіки, модернізації традиційного виробництва, своєрідним індикатором якості життя населення. Адже відтворення та розвиток людського потенціалу, забезпечення соціальної й екологічної безпеки суспільства безпосередньо залежать

від соціального прогресу. Соціальний вектор пронизує усі сфери економіки розвинутих країн, відбувається соціальна переорієнтація виробництва, пом'якшення соціальної диференціації, зростає роль соціальної сфери, а людина з її різноманітними потребами стає центром суспільного розвитку. Відповідно відбуваються позитивні зрушення щодо якості та рівня життя громадян. При цьому якість життя трактується як різноманітність і задоволення потреб особистості, соціальних груп та суспільства, що загалом характеризує їх розвиненість і добробут населення. Рівень життя – це економічна (грошова) оцінка ресурсів, що забезпечують якість життя [30, с. 7].

Ефективність функціонування усіх інститутів соціальної сфери забезпечується системою установ, підприємств та органів управління, діяльність яких спрямована на задоволення матеріальних і духовних потреб громадян. У науковій літературі систему зазначених об'єктів об'єднують поняттям “соціальна інфраструктура”. Так, О. Васильєв визначає соціальну інфраструктуру як сукупність чи комплекс галузей, які виділилися в системі суспільного поділу праці відповідно до функціонального призначення у відтворювальному процесі – задоволення потреб населення в послугах [9, с. 145]. Л. Ковальська та О. Салівончик вважають, що основу соціальної інфраструктури становить триада: 1) сукупність об'єктів, що створюють передумови для життєдіяльності населення; 2) сукупність послуг, які спрямовуються на надання соціальних благ; 3) забезпечення соціальної безпеки [19, с. 20]. Таким чином, соціальна інфраструктура має особливе значення для організації життєдіяльності населення та покликана забезпечувати гідні умови для відтворення й розвитку людського потенціалу шляхом надання взаємопов'язаних, але не взаємозамінних послуг населенню у формі соціально-значущої діяльності.

Враховуючи зазначене вище, важливим завданням держави є створення сприятливих умов для функціонування соціальної інфраструктури з метою вільного розвитку людини, використання її потенціальної енергії [23, с. 111]. Підсумовуючи це, зауважимо, що об'єкти соціальної інфраструктури є індикатором розвитку України як соціальної держави. Специфіка їхнього фінансування полягає в тому, що вони повністю або частково зорієнтовані на бюджетне фінансування. Водночас велике значення мають інвестиції з місцевих бюджетів, оскільки на цьому рівні існують кращі передумови для задоволення потреб членів суспільства у відповідних послугах [16, с. 10]. Тому соціальні видатки бюджету необхідно розглядати в контексті функціонування цих об'єктів. Проте нині в Україні погіршується фізичний стан останніх, катастрофічно зменшується рівень інвестицій в об'єкти невиробничого призначення, спостерігається низька якість надання послуг.

Нині в Україні проходить чимало дискусій щодо масштабів соціальних видатків держави. Проте жодного конструктивного визначення соціальних зобов'язань держави немає. Більшість науковців основну мету здійснення соціальних видатків бюджету вбачає у забезпеченні соціальних потреб та підвищенні реальних доходів населення. З цим важко не погодитися, проте футурологічно компенсаційне витрачання коштів бюджету на соціальні цілі має поступово переростати у соціальне інвестування майбутнього. Треба визнати, що в контексті парадигми сталого людського розвитку основним вектором системи функціонування соціальних видатків бюджету є здійснення інвестицій у майбутнє. З цього приводу у Доповіді про людський розвиток за 2014 р., яка має назву “Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєстійкості”, зазначається, що потенціал людини формується протягом життя, і його потрібно культивувати та підтримувати, оскільки в іншому разі він може

стагнувати; на потенціал впливають інвестиції, здійснені на попередніх етапах життя; чим раніше відбувається інвестування життєвого потенціалу людини, тим кращими є її перспективи [35]. А якщо у кожної людини будуть хороші перспективи, то і держава загалом буде процвітати. Це також означає, що соціальні видатки бюджету є не наслідком, а причиною ефективного економічного розвитку держави. Як продовження цієї думки, В. Базилевич зазначає, що одним із мегатрендів сучасного економічного розвитку є соціалізація, пов'язана з підпорядкуванням економічних процесів інтересам розвитку людини та суспільства загалом [3, с. 13–14].

Таким чином, соціальні видатки охоплюють дві складові – соціальну й економічну. Тому їх необхідно класифікувати відповідно до кінцевого призначення: соціальна складова – це видатки на поточні потреби населення, а економічна – інвестиції у розвиток людського потенціалу, що впливають на продуктивність праці людини. Водночас один і той самий вид соціальних видатків може відноситися як до одного, так і до іншого контингенту. Для реалізації завдань сталого людського розвитку пріоритетне значення мають такі соціальні видатки бюджету, як видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення.

Відповідно до викладеної вище класифікації, видатки на освіту – це, як правило, інвестування розвитку людського потенціалу. Чим більшим є їхній обсяг, тим ефективнішою є інвестиція у майбутнє. Водночас освіта і здоров'я є не лише засобами досягнення, а й невід'ємними компонентами добробуту людей. Тому держава повинна інвестувати ці сфери навіть тоді, коли вони не дають традиційного економічного ефекту.

Очевидно, видатки на охорону здоров'я можна розглядати і як інвестиції у розвиток людського потенціалу, і як особисте споживання. Роль інвестиційної складової полягає в тому, що від здоров'я людини залежить реалізація її потенціалу, а це водночас впливає на продуктивність її праці. Якщо підтримка здоров'я продовжується після закінчення працездатного віку, то це можна розглядати як поточне споживання.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення також характеризуються інвестиційною складовою. З позиції економічної доцільності вони є інвестиціями у розвиток людського потенціалу. Прикладами тут можуть слугувати виплати допомоги по безробіттю та у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (підтримка певного рівня здобутих людиною трудових навичок), соціальна допомога дітям і сім'ям (безпосереднє інвестування розвитку людського потенціалу).

Водночас питання втручання держави у соціальну сферу залишається відкритим. Переважно дискусії ведуться між прихильниками активного втручання держави у соціальну сферу та лобістами передачі частини соціальної відповідальності держави у руки самих громадян. Можливо, ідеальним вирішенням проблеми було б збалансування цих двох концепцій. Однак у сучасних українських реаліях лише держава може мобілізувати необхідні ресурси, справедливо розподіляти суспільні блага, формувати ефективні соціальні інститути і створювати різноманітні соціальні програми. Нині громадяни України, як ніколи, потребують державної підтримки та інвестицій у розвиток свого потенціалу.

Саме на врахуванні національно-історичних особливостей у побудові системи державних фінансів наголошував відомий німецький економіст та фундатор сучасних концептуальних засад державної соціальної політики А. Вагнер [8]. Як влучно висловився В. Андрущенко, "...новаторство Вагнера полягало в підпорядкуванні бачення фінансової системи соціально-етичним і суспільно-державницьким критеріям" [2, с. 45]. Розмірковуючи у цьому напрямку, С. Юрій зазначив: "Опираючись на

теоретичні і практичні аспекти визначених історичним розвитком суспільства відповідних аксіом та законів, кожна країна здійснює постійний пошук на різних етапах свого розвитку найбільш оптимального співвідношення між конкурентним ринком та вільним підприємництвом, з одного боку, та втручанням держави в економіку та соціальну політику – з іншого” [34, с. 18]. Н. Кравчук, досліджуючи функціональне призначення держави в епоху глобалізації та її роль у регулюванні економічних процесів і соціальних взаємовідносин, вважає, що сучасний формат повинен зміщуватися “...з тандему “ринок-держава” чи в оновленому варіанті “глобалізація-держава” на діалектичну тріаду “людина-держава-глобальне суспільство” [20, с. 17].

Розглядаючи напрямки модернізації держави, В. Геєць зауважує, що саме соціальні трансферти з боку держави повинні дати змогу людині бути самодостатньою, що значно більше, ніж просто задоволення мінімальних потреб; модернізацію держави потрібно здійснювати з одночасними соціогуманізованими перетвореннями, які не тільки доповнюють, а й змінюють модель суспільного життя [10, с. 149]. Нині немає підстав припускати, що у найближчій перспективі наша держава може йти шляхом подальшого перерозподілу державних ресурсів у бік збільшення соціальних видатків. До того ж подальше необдумане нарощення соціальних видатків призведе не до вирішення завдань сталого людського розвитку, а до чергового загострення бюджетної кризи та втрати економічних перспектив. Тому акцент бюджетного процесу повинен зміщуватися від “управління ресурсами” до “управління результатами”. Останнє передбачає формування бюджету на основі цілей і планових результатів. У процесі планування соціальних видатків бюджету особлива увага повинна приділятися обґрунтуванню результатів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Перехід на засади сталого людського розвитку характеризується підвищенням ролі соціального вектора руху держави. Найважливішим фундаментальним стратегічним результатом, продиктованим сучасною логікою трансформації суспільства, є розширення можливостей людини та розвиток її потенціалу. Тому розуміння того, що основною функцією соціальної сфери є формування людини як особистості з високими моральними якостями, інтелектуальним і культурним рівнем, творчим потенціалом, сприятиме сталому людському розвитку українського суспільства.

Водночас необхідно врахувати, що основною метою соціального розвитку держави є підвищення рівня та якості життя людей, а також те, що розвиток соціальної сфери, з одного боку, спрямований на розширення можливостей людини та реалізацію її потенціалу, а з іншого – на забезпечення необхідної для нормального перебігу економічних процесів соціальної стабільності в суспільстві. Отже, соціальна сфера є сукупністю взаємопов’язаних галузей економіки, які беруть участь у відтворенні і розвитку потенціалу людини та сприяють задоволенню суспільних потреб.

Для посилення ролі соціальної сфери необхідно здійснити радикальний поворот державної соціальної політики у напрямках орієнтації на інтенсивний розвиток інноваційного сектору економіки водночас з розвитком традиційного експортно-сировинного сектору країни та її регіонів залежно від наявності природних ресурсів; збільшення кількості високооплачуваних робочих місць і посилення мотивованості населення до підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку праці в ході розширення інноваційного сегмента економіки; випереджаючих інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури та людського потенціалу; переходу на нові взаємопов’язані соціальні стандарти, що передбачають узгодження мінімальної оплати праці, пенсій, стипендій із прожитковим мінімумом при умові приведення його у відповідність до реальної вартості життя; збалансованого розподілу соціальної відповідальності між

державою, бізнесом і населенням за вирішальної ролі держави у забезпеченні мінімальних соціальних гарантій; формування інститутів страхування соціальних ризиків на основі партнерства держави, бізнесу, населення [22, с. 107–108].

Ефективне функціонування соціальної сфери забезпечує розвинута інфраструктура – комплекс підприємств та установ, які задовольняють культурно-побутові та соціальні потреби громадян. Саме через послуги соціальної інфраструктури відбувається безпосереднє інвестування розвитку людського потенціалу. Поняття “соціальна інфраструктура” було сформульоване науковцями з метою чіткого окреслення тієї галузі дослідження і практичної діяльності, котра пов’язана зі сферами життя населення, що забезпечують відповідний рівень добробуту, послуг, якості життя. Загалом можна сказати, що соціальна інфраструктура – це стала сукупність матеріально-речових елементів, які створюють умови для розвитку всього комплексу потреб з метою розвитку людського потенціалу та суспільства. Основним джерелом фінансування соціальної інфраструктури виступають бюджетні кошти.

Фінансові соціальні ресурси є прямим об’єктом управління фінансами, тобто управління їх формуванням і використанням та подальшого ефективного використання для забезпечення економічної й соціальної сталості держави й її регіонів. Фінансові соціальні ресурси є водночас як кількісним виміром можливостей виконання соціальної політики, так і наявних умов, що дають змогу за ефективного їх використання забезпечити населенню гідний рівень життя та розвитку [12, с. 21].

Отже, соціальні видатки є прерогативою держави. Це важлива складова державних фінансів. Через соціальні видатки держава впливає на відтворювальний процес. Таким чином, соціальні видатки – це процес виділення і розподілу фінансових ресурсів держави з бюджетів різного рівня з метою відтворення й розвитку людського потенціалу, задоволення потреб теперішнього та майбутніх поколінь.

Зміст соціальних видатків бюджету розкривається через такі функції:

- обслуговуючу, що сприяє успішному функціонуванню об’єктів соціальної інфраструктури;
- забезпечувальну, метою якої є створення умов для зростання людських можливостей;
- відтворювальну, що передбачає відтворення і розвиток людського потенціалу (довготривале та здорове життя, розширення та оновлення знань, доступ до засобів існування);
- збалансовуючу, що відповідає за збалансування інтересів теперішнього та майбутніх поколінь.

Водночас розглядаючи соціальні видатки бюджету як імператив сталого людського розвитку, необхідно врахувати те, що вони повинні здійснюватися відповідно до таких принципів:

- законності (соціальні видатки бюджету повинні здійснюватися відповідно до нормативно-правових актів);
- соціальної корисності (максимізація виконання завдань соціальної політики держави в межах наявних фінансових ресурсів);
- державного протекціонізму (соціальні послуги надаються на основі державної власності);
- цільового спрямування (забезпечення розширення можливостей людини і розвитку людського потенціалу);
- всеохопного характеру (соціальні видатки беруть участь у регулюванні процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання);

– комплексного споживчого ефекту (первинний ефект від соціальних видатків отримують окремі індивіди, а вторинний – суспільство загалом).

Нині українське суспільство переживає складний процес стабілізації, котрий залежить від формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. У цьому контексті з метою стабілізації соціального становища громадян, необхідно:

– в основу процесу бюджетного планування закласти максимальний рівень забезпечення основних потреб людини;

– жорстко дотримуватися цільового використання бюджетних коштів відповідно до основних напрямків соціальної політики держави;

– досягти максимальної ефективності і результативності бюджетних видатків у соціальній сфері;

– закріпити правові засади функціонування соціальної сфери за допомогою встановлення конкретних мінімальних соціальних стандартів.

Водночас одним із найбільш актуальних завдань, що поставили перед бюджетною системою нашої держави, є підвищення ефективності соціальних видатків. З цього приводу виникають такі питання: чи можна поставити знак рівності між підвищенням ефективності та скороченням соціальних видатків бюджету; яким чином розставити пріоритети щодо соціальних видатків бюджету; з якої позиції оцінювати ефект: економічної ефективності чи результативності? Усі вони потребують подальшого поглибленого дослідження і вирішення у практичній площині.

Література

1. *Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми* : моногр. / О. М. Алимов, О. І. Амоша [та ін.] ; за заг. ред. В. І. Ляшенка ; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – 798 с.
2. *Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів)* / В. Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.
3. *Базилевич В. Д. Концептуалізація мегатрендів економічного розвитку в контексті глобальних викликів сучасності* / В. Д. Базилевич // *Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 листоп. 2012 р.)*. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. – С. 11–15.
4. *Балакірева О. М. Основні пріоритети соціальної політики очима населення України* / О. М. Балакірева, Д. А. Дмитрук // *Український соціум*. – 2013. – № 3. – С. 143–156.
5. *Баланда А. Л. Соціальна політика в контексті забезпечення національної безпеки України* / А. Л. Баланда // *Університетські наукові записки*. – 2008. – № 1. – С. 269–274.
6. *Батищева С. Класифікація фінансових стимулів соціально-економічного розвитку* / С. Батищева // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. – 2011. – Вип. 2. – С. 152–160.
7. *Старостенко Г. Г. Бюджетна система* : навч. посіб. / Г. Г. Старостенко, Ю. В. Булгаков. – К. : Центр уч. л-ри, 2006. – 240 с.
8. *Wagner A. Grundlegung der politischen Ökonomie* / Adolph Wagner. – Leipzig : Winter, 1892.
9. *Васильєв О. В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України* : моногр. / О. В. Васильєв. – Х. : ХНАМГ, 2007. – 341 с.

10. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць ; НАН України ; Ін-т економ. та прогноз. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
11. Гринецька С. М. Нова соціальна політика держави як потенціал соціо-економіки / С. М. Гринецька // Соціоeкономіка : зб. наук. праць. – Донецьк : ІЕП НАНУ, 2010. – С. 82–99.
12. Гринецька С. М. Управління бюджетними соціальними ресурсами регіону / С. М. Гринецька // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 2. – С. 21–26.
13. Дегтяр О. А. Рівень ресурсного забезпечення соціальної сфери в економічно розвинених країнах світу / О. А. Дегтяр // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 3. – С. 119–124.
14. Дєдов Є. Г. Поняття, цілі та основні завдання соціальної політики держави / Є. Г. Дєдов // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2013. – № 11 (2). – С. 77–82. – (Серія : Педагогічні науки).
15. Карлін М. І. Необхідність урахування принципів фіскальної соціології в соціальній політиці України / М. І. Карлін // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2012. – № 5 (230). – С. 28–31.
16. Кириленко О. П. Бюджетні видатки на розвиток інфраструктури держави / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 3–17.
17. Кінаш І. П. Соціальна сфера як ресурс сталого розвитку / І. П. Кінаш // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – Вип. 8 (1). – С. 202–206.
18. Клець Л. Є. Бюджетний менеджмент : навч. посіб. / Л. Є. Клець. – К. : Центр уч. літератури, 2007. – 640 с.
19. Ковальська Л. Л. Соціальна інфраструктура регіону: механізми формування і розвитку : моногр. / Л. Л. Ковальська, О. М. Салівончик. – Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня "Волиньполіграф", 2012. – 227 с.
20. Кравчук Н. Я. Соціально відповідальна держава в контексті корекції глобальних фінансових дисбалансів / Н. Я. Кравчук // Фінансова система України. – 2012. – Вип. 20. – С. 12–18.
21. Крупка М. І. Фінансові методи активної соціальної політики / М. І. Крупка // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 3–13.
22. Куценко В. І. Сталій розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціоeгуманітарної сфери / В. І. Куценко ; за наук. ред. д. г.-м. н., проф. С. О. Лизуна. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. – 168 с.
23. Левін П. Б. Теоретичні питання функціонування соціальної інфраструктури на етапі формування постіндустріальної економіки / П. Б. Левін // Демографія та соціальна економіка – 2007. – № 2. – С. 104–115.
24. Луніна І. О. Ризики державних фінансів України та шляхи їх мінімізації / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 4–15.
25. Лютий І. Суперечності планування видаткової частини Державного бюджету України / І. Лютий, Л. Савич // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 81–87.
26. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : моногр. / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
27. Мехеда Н. Г. Роль соціальної політики в забезпеченні соціальної безпеки / Н. Г. Мехеда, А. І. Маренич // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 37–42.

28. Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України / А. Михненко, Н. Щур // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 219–227.
29. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 2 / [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій] ; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
30. Новіков В. Подолання надмірної нерівності – пріоритет соціальної політики / В. Новіков // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 1. – С. 3–7.
31. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : моногр. / К. В. Павлюк. – К. : НДФІ, 2006. – 384 с.
32. Pareto V. Manuel d'Economie politique (1909) / Vilfredo Pareto. – Paris : V. Giard et E. Briere. Reprinted, Paris : Marsel Giard, 1927, and (with a Preface by Rojer Dehem) Geneva : Librairie Droz, 1966.
33. Фінансова думка України : в 3-х т. Т. 1 / авт.-упоряд. С. І. Юрій, С. В. Львовичкін, В. М. Федосов [та ін.] ; за наук. ред. В. М. Федосова. – К. : Кондор, Тернопіль : Екон. думка, 2010. – 687 с.
34. Юрій С. Обрії фінансизму / С. Юрій // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – № 5. – С. 13–18.
35. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience provides [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en>.

References

1. Alymov O.M., Amosha O.I. (2014). *Pershyy etap modernizatsii ekonomiky Ukrainy: dosvid ta problem [The first stage of economy modernization in Ukraine: Experience and Problems]*. V. I. Liashenko (Ed.). Zaporizhia: KPU [in Ukrainian].
2. Andrushchenko V. L. (2000). *Finansova Dumka Zakhodu v XX stolitti (Teoretychna kontseptualizatsiia i naukova problematyka derzhavnykh finansiv) [Financial thought of Western Countries in the twentieth century (theoretical conceptualization and research issues of public finance)]*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
3. Bazylevych V. D. (2012). *Kontseptualizatsiia mehatrendiv ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalnykh vyklykiv suchasnosti [Conceptualization of economic development megatrends in the context of global challenges in modern world]*. *Paradyhmalni zrushennia v ekonomichnii teorii XXI stolittia – Paradigm changes in economic theory of XXI century: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference.*– Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University [in Ukrainian].
4. Balakirieva O. M., Dmytruk D.A. (2013). *Osnovni priorytety sotsialnoi polityky ochyma naselennia Ukrainy [The principle priorities of social policy from the point of view of the population of Ukraine]*. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 3, 143–156 [in Ukrainian].
5. Balanda A. L. (2008). *Sotsialna polityka v konteksti zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Public Policy in the Context of Guaranteeing the National Security of Ukraine]*. *Universytetski naukovy zapysky – University scientific notes*, 1, 269–274 [in Ukrainian].
6. Batishcheva S. (2011). *Klasyfikatsiia finansovykh stymuliv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Classification of financial incentives of social and economic development]*. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, 152–160 [in Ukrainian].

7. Starostenko H. H., Bulhakov Y.V. (2006). *Biudzhetna systema [The budget system]*. Kyiv: Tsentr uch. Literatury [in Ukrainian].
8. Wagner A. (1892). *Grundlegung der politischen Ökonomie / Adolph Wagner*. – Leipzig.
9. Vasiliev O. V. (2007). *Metodolohiia i praktyka infrastruktornoho zabezpechennia funktsionuvannia i rozvytku rehioniv Ukrainy [Methodology and practice of infrastructure maintenance functioning and development of regions of Ukraine]*. Kharkiv: KHNAMH [in Ukrainian].
10. Heyets V. M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Hrinevska S. M. (2010). Nova sotsialna polityka derzhavy yak potentsial sotsioekonomiky [A new social policy of the state as a potential of socioeconomics]. *Sotsioekonomika - Social economy: scientific works*. Donetsk [in Ukrainian].
12. Hrinevska S. M. (2014). Upravlinnia biudzhetnyimi sotsialnymi resursamy rehionu [Management of public welfare resources of the region]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Journal of Economic Science of Ukraine*, 2, 21–26 [in Ukrainian].
13. Diehtiar O. A. (2013). Riven resursnoho zabezpechennia sotsialnoi sfery v ekonomichno rozvynenykh rehionakh svitu [The level of resource support of social services in developed countries of the world]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public Administration: Theory and Practice*, 3, 119–124 [in Ukrainian].
14. Diedov Ye. H. (2013). Poniattia, tsili ta osnovni zavdannia sotsialnoi polityky derzhavy [The concept, goals and objectives of social policy]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka - Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*, 11 (2), 77–82 [in Ukrainian].
15. Karlin M. I. (2012). Neobkhidnist urakhuvannia pryntsyviv fiskalnoi sotsiolohii v sotsialnii politytsi Ukrainy [The need for incorporation of the principles of fiscal sociology in social policy in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnogo universytetu im. L.Ukrainky - Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 5 (230), 28–31 [in Ukrainian].
16. Kyrylenko O. P., Malyniak B.S. (2008). Biudzhetni vydatky na rozvytok infrastruktury derzhavy [Budget expenditures on infrastructure development of the state]. *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*, 7, 3–17 [in Ukrainian].
17. Kinash I. P. (2012). Sotsialna sfera yak resurs staloho rozvytku [Social sphere as a resource for sustainable development]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Vital problems of the region economy development*, 8 (1), 202–206 [in Ukrainian].
18. Klets L. Ye. (2007). *Biudzhetnyi menedzhment [Budget management]*. Kyiv: Tsentr uch. literatury [in Ukrainian].
19. Kovalska L. L., Salivonchuk O.M. (2012). *Sotsialna infrastruktura rehionu: mekhanizmy formuvannia i rozvytku [Social infrastructure of the region: mechanisms of formation and development]*. Lutsk: "Volynpolihraf" [in Ukrainian].
20. Kravchuk N.Ya. (2012). Sotsialno vidpovidalna derzhava v konteksti korektsii hlobalnykh finansovykh dysbalansiv [Socially responsible state in the context of global financial imbalances correction]. *Finansova systema Ukrainy - Financial system of Ukraine: scientific works*, 20, 12–18 [in Ukrainian].
21. Krupka M. I. (2002). Finansovi metody aktyvnoi sotsialnoi polityky [Financial methods of active social policy]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 7, 3–13 [in Ukrainian].

22. Kutsenko V. I. (2012). *Stalyi rozvytok: stratehiia i taktyka formuvannia cherez przmu sotsiohumanitarnoi sfery [Sustainable development: strategy and tactics of formation through the prism of social and humanitarian sphere]*. Kyiv [in Ukrainian].
23. Levin P. B. (2007). Teoretychni pytannia funtsionuvannia sotsialnoi infrastruktury na etapi frmuvannia postindustrialnoi ekonomiky [Theoretical problems of social infrastructure functioning at the stage of post-industrial economy formation]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 2, 104–115 [in Ukrainian].
24. Lunina I.O. (2012). Ryzky derzhavnykh finansiv Ukrainy ta shliakhy ikh minimizatsii [Risks of public finance of Ukraine and ways to minimize them]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 2, 4–15 [in Ukrainian].
25. Liutyi I. (2009). Superechnosti planuvannia vyatkovoi chastyny Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Contradictions of planning of expense part of the state budget of Ukraine]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky v Ukraini – Formation of market economy in Ukraine*, 19, 81–87 [in Ukrainian].
26. Makarova O. V. (2015). *Sotsialna polityka v Ukraini. [Social policy in Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].
27. Mekheda N. H., Marenych A.I. (2013). Rol sotsialnoi polityky v zabezpechenni sotsialnoi bezpeky [The role of social policy in the maintenance of social security]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, 3, 37–42 [in Ukrainian].
28. Mykhnenko A., Shchur N. (2011). Svitovi modeli sotsialnoi polityky: uroky dlia Ukrainy [Global models of social policy: lessons for Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, 219–227 [in Ukrainian].
29. Mochernyi S. V., Larina Ya.S., Ustenko O.A., Yurii S.I. (2006). *Ekonomichnyi Entsiklopedychnyi slovnyk [Economic Encyclopedic Dictionary]*. Mochernyi S.V. (Ed.). Vol. 2. Lviv: Svit [in Ukrainian].
30. Novikov V. (2013). Podolannia nadmirnoi nerivnosi – priorytet sotsialnoi polityky [Removing of excessive inequality - social policy priorities]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, 1, 3–7 [in Ukrainian].
31. Pavliuk K. V. (2006). Biudzhety i biudzhetni protsesy v umovakh tranzitivnoi ekonomiky Ukrainy [The budget and the budget process in terms of transitive economy of Ukraine]. Kyiv: NDFI [in Ukrainian].
32. Pareto V. (1966). *“Manual of Political Economy” (1909) / Vilfredo Pareto*. – Paris: V. Giard et E. Briere. Reprinted, Paris: Marsel Giard, 1927, and (with a Preface by Rojer Dehem) Geneva: Librairie Droz.
33. Yurii S. I., Liovochkin S. V., Fedosov V. M. et. al. (2010). *Finansova dumka Ukrainy [Financial thought of Ukraine]*. Fedosov V. M. (Ed.). Kyiv: Kondor, Ternopil: Ekonmichna dumka [in Ukrainian].
34. Yurii S. (2008). Obrii finansyzmu [Horizons of finances]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*, 5, 13–18 [in Ukrainian].
35. Human Development Report 2014. “Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience provides. *hdr.undp.org*. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en>.

Редакція отримала матеріал 21 березня 2015 р.